

T. F. TORRANCE, *Kingdom and Church*, Oliver and Boyd, Edinburgh-London, 1956.

Die Protestantse Teologie, en veral die Dogmatiek is relatief arm aan goeie, grondige werke oor die eskatologie.

In die laaste jare het die belangstelling vir die eskatologie en die diskussie oor die probleme en implikasies van die eskatologie, weer opgeleef. Oor die algemeen gesproke, kan 'n mens egter tog sê dat hierdie leerstuk een van die verwaarloosde leerstukke van die Kerk was. Miskien is dit mede hieraan te wyte dat die eskatologie veral in sektes en sektariese stromings en rigtings lewendige belangstelling geniet het en 'n sentrale plek by hulle gaan inneem het.

Dit is daarom verblydend dat ons hier 'n uiteensetting van die bybels-reformatoriese leer van die eskatologie het, 'n boek waarin daar ruim, noukeurig en met kundigheid uit die oorspronklike bronne geput is.

Prof. Torrance is professor in die Dogmatiek aan die Universiteit van Edinburgh. Sy boek behandel eintlik die eskatologiese denke van Luther en Calvyn, met 'n kort intermezzo oor hierdie leerstuk by Bucer, 'n figuur wat 'n tussenposisie tussen hierdie twee groot Kerkhervormers inneem.

Hierdie drie hoofstukke word voorafgegaan deur 'n kort, inleidende uiteensetting van die eskatologiese denke van die reformatore in teenstelling met Rome: Vir Rome is die patroon van die Koninkryk so volledig ingebed in die aardse Kerk, dat die struktuur daarvan uit die Kerk self afgelees kan word deur die leeramp. Hier is die *eschaton* so makgemaak en binnein die Kerk gehuisves, dat die groot eskatologiese gebeure geen beroering en beweging meer in die vaste lyne van die Kerk kan bring nie. Voleinding beteken eintlik alleen maar dat die aardse Kerk in 'n hemelse verander sal word.

By die reformator is daar egter 'n spanning tussen Kerk en Koninkryk, tussen weg en voleinding. Hulle het weer die lewende God van die Bybel ontdek wat aktief ingryp in die geskiedenis van die mense, en daarom sien hulle met geloof en hoop, maar tegelykertyd met bewing Sy koms aan die einde van die dae tegemoet. Predestinasie beteken nie 'n vaste patroon op dieselfde wyse as by Rome nie, 'n patroon wat alleen maar ontplooi moet

word nie, maar dit beteken dat die hele geskiedenis van die Kerk afhang van die vrye liefdewil van God. Daarom is hierdie dinge dan ook nie te bereken nie, maar alleen in die geloof te ken.

Hierdie gedagtes word dan verder deur Torrance uitgewerk uit die werke van die reformatore self. Luther se eskatologie is 'n eskatologie wat staan in die lig van die laaste oordeel en word 'n eskatologie van die geloof genoem; Calvyn se eskatologie word getipeer as 'n eskatologie van staan in die lig van die opstanding — dit is 'n eskatologie van die hoop, terwyl dié van Bucer 'n eskatologie van die liefde is.

Kortom: 'n Goeie, waardevolle en aanbevelenswaardige boek.

B. J. ENGELBRECHT.

JOHANNES VAN DEN BERG, *Constrained by Jesus' Love. An Inquiry into the Motives of the missionary Awakening in Great Britain in the Period between 1698 and 1815*, J. H. Kok, N.V., Kampen, 1956.

Hierdie Kampense proefskrif is in vyf hoofstukke verdeel: 1. 'n Algemene oorsig oor die houding van die Kerkhervorming t.o.v. sending, asook die ontwikkeling in Holland, Duitsland en Engeland vanaf die Kerkhervorming tot 1700. 1689 is as begindatum van die studie gekies omdat dit die stigtingsdatum van die Society for the Promotion of Christian Knowledge (S.P.C.K.) is, een van die eerste tekens van 'n ontwaakte belangstelling in die sending. 2. Die periode vanaf die Puritanisme tot die opkoms van die Metodisme. 3. Metodisme, die „Great Awakening” in Engeland en die effekte daarvan op die sendingsgedagte. 4. Die groot deurbraak van die sendingsgedagte. 5. Menslike motiewe en die motiewe van God . . . 'n konfrontasie met die Skrif.

Die metode van werk in elke hoofstuk is om eers 'n historiese oorsig te gee en dan die motiewe wat in die periode te voorskyn tree, sistematies te behandel. Die laaste hoofstuk is hoofsaaklik 'n sistematiese studie waarin die sendingsmotiewe wat in die historiese studie ontbloot is, aan die Skrif getoets word.

Sonder die minste twyfel is hierdie boek 'n deeglike stuk werk, waarvoor die skrywer homself baie moeite getroos het. Dit is ook 'n belangrike werk, omdat dit die belangrikste periode van die sendingsgeskiedenis in Engeland dek, terwyl juis die Engelse ontwaking op hierdie terrein (hoewel dit sterk vanuit veral Duitsland gestimuleer is) miskien meer invloed op die ontwikkelings van sendingwerk en die sendinggedagte gehad het as enige ander land se aktiviteite.

Ook vir die Suid-Afrikaanse student lewer die werk besonder belangrike materiaal. Ons geskiedenis is in 'n belangrike mate tot op die huidige tydstip deur die aktiviteite van Engelse sendelinge beïnvloed. Die werk van juis hierdie sendelinge kry die noodsaaklike agtergrond deur

hierdie proefskrif, hoewel die skrywer nêrens eksplisiet na Suid-Afrika verwys nie. Die feit dat die Metodisme direk of indirek in 'n groot mate agter die Britse sendingsbewegings lê, blyk duidelik uit hierdie studie. Met die afkeer wat die Ned. Herv. Kerk deur al die jare heen in die Metodisme gehad het, word dit moontlik om hier die historiese agtergrond van die wantroue wat by baie van ons mense teen sending en sendelinge bestaan, in perspektief te sien.

'n Mens kan verstaan dat 'n studie wat so 'n omvangryke veld dek, nie alle moontlike detail kan insluit nie. Ons wil hier egter op die volgende wys: Op bls. 145 v., asook noot 227, beweer die skrywer dat dit eers later in die 19de eeu, by name in die Victoriaanse tydperk, voorkom dat die sendelinge die beskerming van die Britse regering en die dekking deur die vleuels van die Britse Ryk soek. Suid-Afrika het egter die ervaring gehad dat dit hier veel eerder gebeur het, veral met die optrede van die sendelinge van die London Missionary Society aan die begin van die 19de eeu. Wanneer 'n mens Van den Berg se uiteensetting van die geskiedenis en motiewe van die L.M.S. lees, kry jy ook 'n baie beter insae in hulle optrede hier te lande.

Ek wil hierdie boek baie sterk by ons lesers aanbeveel.

P. S. DREYER.

R. ALLAN KILLEN, D.Th., *The ontological Theology of Paul Tillich*, J. H. Kok, N.V. Kampen, 1956, 284 pp.

Oorspronklik het hierdie werk gedien as 'n doktorsale proefskrif in die teologie aan die Teologiese Skool van Kampen. Die werk is eenvoudig maar doeltreffend in drie dele ingedeel: Part I: The Life of Paul Tillich; Part II: The Theology of Paul Tillich; Part III: The Evaluation of Tillich's Theology. Die teologie van Tillich word saamgevat onder die hoofde: Revelation; Truth; The Doctrine of God; The Doctrine of Christ; Evil and Sin; Eschatology or the Ontology of History and the Kingdom of God. Wanneer die skrywer oorgaan tot 'n kritiek en waardering, hou hy homself weer hoofsaaklik aan hierdie skema.

Dit is 'n deeglike werk wat sterk aanbeveel kan word. As inleiding in en oorsig oor die werk van Tillich, sal 'n student ver moet soek om iets beters te vind. Waarvoor ons besonder waardering het, is vir die feit dat die skrywer telkens aandui in watter mate die teologie van Tillich afhanklik is van en gebou is op sy filosofiese beskouings.

P. S. DREYER.

OKKE JAGER: *Interview met de Tijdgeest*, J. H. Kok, N.V., Kampen, 1956.

Dis vir my nie nodig, meen ek, om Okke Jager, die skrywer van die boek *Interview met de Tijdgeest* aan die lesers bekend te stel nie.

Hierdie predikant van die Gereformeerde kerke in Nederland is as 'n

suksesvolle skrywer alreeds baie bekend. Sy boeke strek hul uit oor baie drukke.

In hierdie laaste boek *Interview met de Tijdgeest* wys die skrywer reeds in die eerste hoofstuk op die teenstelling tussen die tydgees van die 19de eeu en die van die twintigste.

„Wat lijkt hij weinig op zijn vader.” Die selfversekerdheid van die eerste staan in ’n skerp kontras met die onsekerheid van die laaste. Die skrywer teken die verskil tussen die twee tydgeeste as die verkil tussen die nominatief „ek” en die akkusatief „my”. Die mens het in pleks van die subjek, in ons tyd weer die objek, die „lijdend voorwerp” geword.

„En nu moeten wij deze geest beproeven of hij soms uit God is”. Hierdie klein sinnetjie is as’tware die program van die opstelle wat na die inleiding volg.

Dis nie my bedoeling om alle opstelle (daar is een en veertig in hierdie boek) in hierdie bespreking te noem nie. Maar in elke opstel word die tydgees „beproef”. Die skrywer sê dat dit lyk asof die verskillende hoofstukke soos los sand aanmekaar hang. Die boek mag daarom nie sistematies beskou word nie. Maar nogtans loop deur alle bydraes of opstelle van hierdie boek dieselfde draad van kritiek op die tydgees.

Die skrywer doen dit op sy eie wyse. En hierdie wyse is origineel en veelal verrassend.

Die skrywer weet hoe om te skryf, hy weet ook hoe om die leser te boei. Daar is ’n snelheid in die verskillende hoofstukke wat ’n welhaas kaleidoskopiese indruk maak, vol skerpsinnige paradokse, vol milde humor. Hy is nie suinig met die kritiek nie. Wie dit wil ervaar moet “Een reis langs de Kerken” maar eens lees. Die skrywer sê dat hy „zo nog wel een tijd zou kunnen doorgaan. Maar het is beter dat wij eindigen.”

Geluklik is sy *Interview met de Tijdgeest* na die hoofstuk nog nie beeindig nie. Alle fasette van die lewe — nie die minste van die kerklike lewe nie — word deur Ds Jager getoets. En die tydgees word met skerpte en ’n weldadige humor ondervra.

By die ondervraging blyk dat die „Tijdgeest” weer meer besef het van die teenwoordigheid van die lewende Heer, as wat sy vader van die 19de eeu dit ooit gehad het.

So is daar skerpe en geestige kritiek maar ook ’n bewoëheid, ’n verwagting van iets wat kom, wat werkende is in die „Tijdgees”.

Thijs Booy het êrens eenmaal gesê dat daar iets in die Gereformeerde Kerke in Nederland in beweging is. Ek meen dat hierdie boek van een van die predikante uit die Kerke die bewys is van hierdie uitspraak. Daar waai ’n fris wind deur hierdie boek, wat dit baie lesenswaardig maak. Ook hier in Suid-Afrika. Ek dink in die eerste plek aan ons studente, veral ons teologiese studente. Die taal kan mos vir hulle nie ’n hinderpaal wees nie. En die gedagtes prikkel tot denke. Dis nie nodig om in alle opsigte met Ds. Jager saam te stem nie, om nogtans dankbaar te konstateer dat hy ons

mense van hierdie eeu, 'n eeu waarin die tydgees nêrens meer vastigheid vind nie — „Ik zit niet. Ik zweef. Ik ben niet die ik ben. Ik kan elk ogenblik iemand anders worden” — in sy boek wys op die enigste vastigheid wat daar niteenstaande nog is: Christus.

Ek wil hierdie boek hartlik aanbeveel.

J. F. STUTTERHEIM.

DR. G. BRILLENBURG WÜRTH: „Heroriëntering ten aanzien van de ontmoeting tussen Kerk en wereld,” J. H. Kok N.V., 1955, f2,95.

In hierdie klein werkie van 80 pag. handel die bekende teoloog Dr. G. Brillenburg Wurth oor die: „diepere achtergrond van de evangelisatie, methodiek, problemen als van „communicatie” „solidariteit” enz. vg-pag. 9.

Die wekroep van Dr. Kraemer „er zal op grote schaal interkerkelijk geëvangéliseerd moeten worden”, het ook in gereformeerde kring sy weerklank gevind. Daar is behoefte in die Gereformeerde Kerk aan 'n heroriëntering van die Evangelisasie - arbeid. As ons in die begin van sy werkie, die skrywer se belangstelling vind vir die werk van „Jeugd en Evangelie” wat hy as 'n interkerklike beweging beskou, en vir die Evangelisasie deur jongmense uit Hervormde en Gereformeerde kring in Charlois, (pag. 7) dan wek hy ons verwagting vir 'n kragtige heroriëntering vanuit gereformeerde hoek. In die verwagting was ons egter teleurgesteld. Ons vind hier slegs 'n weergawe van die heroriëntering wat ons in die Hervormde Kerk van Nederland leer ken het. Die toon waarin hy egter hieroor handel is mild en waarderend. Hy kan hom egter nie daarmee vereenselwig nie, omdat „wij principiëel diepgaand verschillen.” Pag. 9.

As skrywer nou die diepgaande verskille aantoon, dan doen hy dit deur die nuwe rigting in die apostolaat van die Hervormde Kerk te kritiseer. Hy laat sy kritiek wortel op die gereformeerde verkiesingsleer. Hierdie Neo-Calvinistiese uitverkiesingsleer, is ten koste van die Apostolaat bekommerd oor die Pastoraat. Die pastoraat mag egter nie remmend inwerk op die apostoliese drang of bewoënheid van die ekklesia nie. Die skrywer voel dit ook aan en worstel daarmee. Sy leer egter van die „mogelijke uitverkorenen”, in wie God „misschien” Sy werk reeds begin het, is 'n poging om 'n apostolaats-teologie daar te stel wat moeilik Bybels verantwoord kan word. Rom. 11:32 word as grond vir so 'n apostolaats-teologie aangegee. Dit lyk vir ons onwaarskynlik.

Vir diegene wat op hoogte is met die nuwe apostolêre heroriëntering in die Ned. Herv. Kerk van Holland, open die werkie geen nuwe perspektiewe nie. Sy waarde lê egter daarin, dat 'n begaafde teoloog uit gereformeerde kring in 'n milde toon spreek oor die groot dinge wat die Heilige Gees, in en deur dié Nederlandsche Hervormde Kerk in hierdie tyd doen. Hy spreek van die noodsaaklikheid om die mens van ons tyd te begryp, die kommunikasie en solidariteit. Dis eintlik net sy Gereformeerde aksent

in die verkiesingsleer wat hom afwysend laat staan teenoor wat in Hervormde kring plaasvind.

Teen die „Herderlijke Schrijven” van die Hervormde Kerk i.s. die „Christen-zijn” in die wêreld, het hy ook nie so baie beswaar nie, vgl. pag. 75. Hy voel egter dat die „anders-zijn” van die kerk ten opsigte van die wêreld te min aksent kry. Die vraag is of ons die grense moet trek? Moet ons dit nie aan God oorlaat nie? Mt. 13:24-30.

As dit gaan oor die apostolaat van die organisasies, dan voel ons weer die rem van die gereformeerde verkiesingsleer. Die aksent val daar ook meer op die „bewaring” as op die „gaan dan heen” Mt. 28:19.

Sy aksent val te veel op die eksklusiewe ten koste van die inklusiewe karakter van die uitverkiesingsleer, as hy sy kritiese gevolgtrekking maak.

Tog wil ons hierdie boekie sterk aanbeveel, dis prikkelend tot die belangstelling van die allerbelangrikste taak van die Kerk in ons tyd, n.l. die Apostolaat.

PRETORIA-OOS.

L. M. LE ROUX.

Ds. H. VOLLENHOVEN: „*Evangelisch Commando, onze omgang met de buitenkerkelijke naaste in de jongerenwereld*, 1, *Moderne strategie*, J. H. Kok, N.V. te Kampen, 1956, 136 bls. prys f4,95, en II *In actieve dienst*, J. H. Kok, N.V. Kampen, 1957, 132 bls. Prys. f4,95.

Ons maak in die twee boekies kennis met „Jeugd en Evangelie”. Dis ’n Jeugbeweging wat oorspronklik uit jongmense van die Gereformeerde Kerk bestaan het, maar uitgegroeï het tot ’n interkerklike beweging. (Pag. 97). Die skrywer staan in die hart van die werk. Hy bly egter nie net by die werk van die genoemde Jeugbeweging nie. Hy gaan oor tot die „Algemene Dienstplicht” vlg. pag. 63-87. (Deel 1). Die vrae hoe die Evangelie gedra moet word via die dood gewone daelikse lewenskante, word aangedurf nie in ’n teoretiese betoog nie, maar vanuit die lewens-praktyk. Waardevol is die beklemtoning van die evangelisasie deur die gemeentelid in die persoonlike ontmoeting, vgl. pag. 64-67. Die gelowige is medeskuldig as daar massale oorgang na die wêreld van uit die kerk plaasvind, pag. 10, ook pag. 64.

In sy analiese van die geestelike situasie van Nederland, toon die skrywer treffende ooreenkomste met die kundige Hervormde hoogleraar van Utrecht, Prof. J. C. Hoekendyk. Uitdrukkings soos die „representant der kerk” herinner aan Ds. F. J. Pop se „Representant der Gemeente” uit die reeks „Practische Theologische Handboekjes.”

Oor die interkerklike kwessie handel die skrywer op pag. 95 van die eerste deel. Dit is vir hom nie ’n kwessie van „wenslikheid” nie maar van „werklikheid”. Tog bly dit vir hom ’n geweldige moeilikheid. J. en E. sien nie sy weg oop om lid te word van die Oecumeniese Jeugraad nie. J. en E. wil tog nie ’n „Zwevende oecumeniciteit” hê nie, vgl. pag. 98, deel I, ook pag. 109. In die praktyk kom dit weer neer op sig konformeer met die

standpunt van die Gereformeerde Kerke, vgl. pag. 110c. Of J. en E. dus interkerklik is, bly 'n vraag!

Die gedeelte oor die „Oorzaken van buitenkerklikheid is prikkelend en interessant. Die vraag is net of dit nie nog dieper gesoek moet word, nl. in die herontwaking van die Heidendom wat sig sins die Renaissance hardnekkig deur sit met die outonomie van die mens in die sentrum i.p.v. die outonomie van God in Christus Jesus?

Waardevolle konstatering vind ons in die tweede deel van sy werk.

Dit gaan oor die aktiewe diens van die Militia Christi. Die Evangelie bly dieselfde woord wat deur die eeue heen telkens weer in verskillende toonaard gebring moet word. Daarom moet die Evangelis sig telkens afvra op watter wyse hy die blye boodskap moet deurgee. Hy moet goeie kennis dra van die buitekerklike mens. Skrywer het dan ook van baie publikasies gebruik gemaak om hulle beter te leer ken (vgl. pag. 8, 9 as ook sy lange lys van literatuuropgawe, pag. 126-129).

Skrywer se opmerking oor: „Jeugd zonder God,” „Jeugd zonder hoop,” „Jeugd zonder geloof,” „Tussen God en Chaos”, is vir ons in S.A. van groot waarde. Die mentaliteit van ons jeug word voortreflik geteken.

In verband met die konfrontasie maak die skrywer op pag. 52 hierdie merkwaardige konstatering: „Hij (buitekerklike) moet het objekt zijn van het Evangelie, in deze zin dat hij moet worden toegesproken door het woord van God.” Hy moet sig nie gevoel as objek van ons bemoeienis nie. Nooit moet hy die indruk kry, dat ons, ons 'n bietjie verder en hoër gevoel as wat hy is nie. Hy moet oortuig wees dat ons hom as mede-mens en mede-sondaar sien. In die „solidariteit”, gemeenskaplike skuld, waarmee die kerk sig met die buitekerklik-wêreld moet gevoel, staan die skrywer vol op die standpunt van die Hervormde Kerk van Nederland. vgl. pag. 52 v.v. Al sal ons dan nie-met-die praktiese toepassing van wat ons in die werkie voorgehou word, tot in besonderhede kan inval nie, dan behoort elke predikant en kerkraadslid asook elke gemeentelid met hierdie waardevolle boekies kennis te maak.

In al twee die dele is die terminologie militaristies. Dit bring lewendigheid, mobiliteit en dinamiek in die styl. Die gevaar dreig egter dat mens die indruk gaan kry dat die kerk 'n kaserne is.

Die Kerk is die liggaam van Christus, waar Gods woord reg gepreek word en die Sakramente bedien word volgens die instelling van Christus.

PRETORIA-OOS,

L. M. LE ROUX.

AANKONDIGING

Die Religion in Geschichte und Gegenwart (3. Auflage) onder redaksie van KURT GALLING, uitgegee deur J. C. B. MOHR (PAUL SIEBECK), Tubingen. Prys per „Lieferung” by intekening DM. 4.20.

Die Redaksie het reeds aflueringe 1-6 ontvang wat artikels bevat

onder die trefwoorde *A und O* tot by *Arbeitschule*. Besondere artikels van uitgebreide aard word onder die trefwoorde *Abendmahl, Aegypten, Altar, Altchristlich, Amt, Anthropologie, Arbeit* aangetref. By die voltooiing van die eerste Band van hierdie voortreflike uitgawe, sal daar in nadere resensie hierop teruggekeer word. Verdere aflewering van hierdie werk sal, na ontvangs, ook aangekondig word.
